

De Westerkerk in Goes (deel I)

F.G.C. Rothuizen

Inleiding

Toen mij werd gevraagd om voor het Bulletin van Stichting Oude Zeeuwse Kerken een artikel over de Gereformeerde Westerkerk in Goes te schrijven leek dat mij niet zo'n goed idee. Ik vroeg mij af in hoeverre de kleinzoon en zoon van de beide architecten in staat zou zijn om met voldoende afstand een overzicht te maken van de gebeurtenissen die hebben geleid tot de bouw van de Westerkerk. Aan de andere kant liep ik al een tijdlang rond met een aantal vragen (en dan niet: "waarom zitten er geen wijzers op de torenklok?") maar meer van serieuze aard zoals: hoe vond de besluitvorming plaats en hoe hebben ze dat gefinancierd en gerealiseerd in een economisch slechte periode in de 20e jaren van de vorige eeuw. Mijn nieuwsgierigheid won het en daarom ben ik begonnen met mijn onderzoek. De gegevens die ik boven tafel haalde waren voor mij zo interessant dat ik ze u niet wil onthouden.

De kerk in de Wijngaardstraat

Voordat de Westerkerk aan de orde komt eerst nog iets over de voorgeschiedenis. De kerkelijke gemeente van de Gereformeerde kerk in Goes gebruikte een kerkgebouw uit 1870 dat ontworpen was door de stadsarchitect Dirk de Koning (vanaf 1866 tot 1903, toen werd hij opgevolgd door Frans Rothuizen) ter vervanging van een eerdere kerk die gebouwd was op het terrein van de voormalige zeepziederie "De Weereld". Het kerkgebouw van De Koning was voor die tijd goed uitgerust met o.a. een Van Dam orgel en een centrale-verwarmingsinstallatie. Uiteindelijk zou de kerk in 1930 worden gesloopt en werd het orgel verkocht aan de Goese orgelbouwer Dekker die het vervolgens in 1931 weer zou doorverkoopen naar Wierum.

Toen de kerkelijke gemeente in de jaren twintig van de vorige eeuw bleef groeien ontstond er een probleem: de kerk werd te klein. Door het bijplaatsen van extra stoelen konden met moeite 600 zitplaatsen worden gerealiseerd maar dat was niet voldoende, men was gedwongen om kinderen, die normaal gesproken met hun ouders de kerkdiensten zouden bezoeken, thuis te laten. Inmiddels was bij de

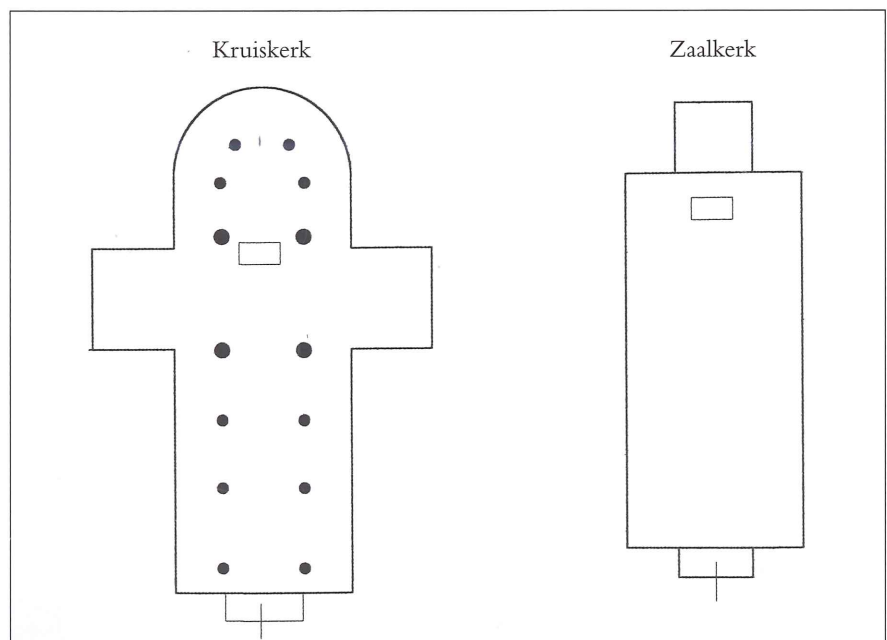
kerkenraad en bij leden van de kerk het besef doorgedrongen dat er iets moest gebeuren. Niet alleen was de capaciteit onvoldoende maar ook het gebouw had zijn beste tijd gehad, het kon niet meer worden aangemerkt als een waardig behuis. In eerste instantie werd gedacht aan een uitbreiding van de bestaande kerk, vervolgens aan een nieuw kerkgebouw gesitueerd in de grote tuin van de bestaande kerk, en aan een geheel nieuwe kerk op een nieuwe locatie. Het voordeel van de eerste twee mogelijkheden was dat de bestaande pastorie en de kosterwoning konden blijven bestaan, een nieuwe grondaankoop was dan niet nodig en dat zou een behoorlijke besparing kunnen opleveren. Besloten werd een Bouwcommissie in het leven te roepen die moest nagaan welke mogelijkheden er waren om tot een capaciteitsvergroting te komen.

De Bouwcommissie

De kerkenraad legde de plannen aan de gemeentelieden voor, Blijkbaar met zoveel overtuiging en goede argumenten dat er verder maar weinig bijeenkomsten nodig waren om op 12 juni 1928 goedkeuring te krijgen voor het samenstellen van een Bouwcommissie onder leiding van de heer J. Jongepier als voorzitter, de heer J. Laport als secretaris en de heer J.S. Bedet als penningmeester.

Al snel daarna besloot de Bouwcommissie een voorlopig ontwerp te laten maken

met een bijbehorende kostenraming. De kerk zou 800 tot 850 zitplaatsen moeten bevatten met een mogelijkheid om de kerk uit te breiden met 100 tot 150 plaatsen. Vergeleken met wat men had een behoorlijke uitbreiding dus. Een voorstel om aan de Goese architect F.G.C. (Frans) Rothuizen opdracht te verlenen voor het maken van het voorlopige ontwerp met kostenramingen werd in december 1928 aan de kerkenraad ter goedkeuring voorgelegd en aangenomen. Rothuizen was al eerder betrokken geweest bij de plannen, hij had onder andere de mogelijkheden voor een uitbreiding of nieuwbouw aan de Wijngaardstraat onderzocht. De Bouwcommissie in een wat kleinere samenstelling, die de Kleine Commissie werd genoemd, zat ook niet stil en ging op excursie om kerkgebouwen te bekijken. Men bezocht kerkgebouwen in Bergen op Zoom, Dordrecht, Sassenheim, Apeldoorn, Voorthuizen en Veenendaal. Men liet zich uitvoerig informeren, uiteraard ook over de bouwkosten. Ook werd stevig gediscussieerd over de vorm van de nieuw te bouwen kerk: moest dit een kruiskerk worden of een zaalkerk. In de Kleine Commissie ging de voorkeur uit naar een kruiskerk Rothuizen had toegezegd om twee voorlopige ontwerpen te maken waaruit de Bouwcommissie zou kunnen kiezen. De vraag is of hij van plan geweest was om een kruiskerk én een zaalkerk te ontwerpen (tekening 1).

Tegening 1. Schematische plattegronden van een kruiskerk en een zaalkerk.

Jammer dat over deze plannen niets is teruggevonden. Enig houvast geeft de kerk (de Ark) op het terrein van Vrederust bij Halsteren (1923), ook van architect Frans Rothuizen, die min of meer laat zien wat voor een kerkgebouw in Goes zou zijn verzezen als zijn ontwerp was uitgevoerd (foto 1).

De architect(en)

De naam van Frans Rothuizen is hier boven al genoemd. F.G.C. (Frans) Rothuizen werd op 24 januari 1881 te Doorwerth geboren, hij was de oudste van het gezin van 11 kinderen. Zijn vader Jan was aannemer en had een metsel- en timmerbedrijf. Frans Rothuizen volgde van 1895 tot 1898 een driejarige opleiding voor het hand- en lijntekenen aan de ambachtsschool in Arnhem. Op zijn rapporten uit die jaren komt alleen het cijfer 5 voor, het hoogste dat gegeven kon worden. Aan het

eind van elk schooljaar werden prijzen uitgereikt voor de beste leerlingen. Hij kreeg twee keer de eerste en een keer de tweede prijs: boeken die gaan over de burgerlijke bouwkunde en over perspectief. In 1899 haalde hij in Amsterdam nog een akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in het handtekenen en daarmee werd de opleiding afgesloten. Vervolgens ging hij aan de slag in Loosduinen en in Utrecht als bouwkundig opzichter en tekenaar. De getuigschriften zijn zonder meer goed: er is sprake van een degelijke opzichter en een nette tekenaar, hij is oppassend, gewillig en geheel vrij van sterke drank! In 1903 solliciteerde hij naar de functie van gemeentebouwmeester in Goes en op 1 juli 1903 werd hij in die functie benoemd met de mogelijkheid om als particuliere architect werk te mogen uitvoeren. In 1919 werd de functie van gemeentebouwmeester

opgeheven en veranderd in Directeur Gemeentewerken. Onder zijn leiding werd een groot aantal werken in Goes uitgevoerd zoals uitbreidingsplannen, rioleringen, havenwerken en een flink aantal gebouwen waaronder het belastingkantoor en de ambachtsschool. In 1928 richtte hij met zijn oudste zoon Arend een architectenbureau op. Dit bureau werd ontbonden in 1940 toen Frans Rothuizen het te druk kreeg met de dienst Bouw- en Woningtoezicht die behalve Goes ook alle dorpen op Zuid-Beveland omvatten. Na zijn pensionering op 1 juli 1946 verleende hij medewerking aan het architectenbureau Rothuizen en 't Hooft in Goes en Middelburg. Frans Rothuizen was getrouwd met Sophia Aardse, zij overleed op 11 augustus 1942, Frans Rothuizen overleed op 24 april 1954. Ze zijn beiden in Goes begraven.

Er is bij de Westerkerk nog een architect in het spel namelijk Arend Rothuizen, zoals gezegd de oudste zoon van Frans Rothuizen. Arend komt uit een gezin van zeven kinderen en werd geboren op 5 juli 1906 in Goes. Hij volgde het middelbaar onderwijs in Goes en studeerde Bouwkunde aan de Technische Hogeschool te Delft. In de vakanties deed hij veel praktische ervaring op bij zijn vader die, als de verhalen kloppen, een streng leermeester was. Na zijn afstuderen in 1928 richtte hij met zijn vader een architectenbureau op met als vestigingsplaatsen Goes en later in Middelburg. Dit bureau was verantwoordelijk voor het ontwerp en de realisatie van de nieuwe Westerkerk in Goes. Arend Rothuizen was gehuwd met Sara Dekker, zij overleed op 10 november 1962. Arend overleed op 6 februari 1990, zij werden in Middelburg begraven.

De grondaankoop

De vraag was waar een terrein gevonden kon worden van voldoende afmetingen voor niet alleen een kerkgebouw maar ook voor een pastorie, een kosterswoning en een fietsstalling. Het programma van eisen was inmiddels wat uitgebreid! Na enig zoeken werd een terrein gevonden toen mevrouw Marina de Jonge, die op het Ravelijn de Grenadier woonde, bereid was om een flink stuk van haar grond (24 aren) aan de Westwal tegen de redelijke prijs van 5 gulden per m² te verkopen. Het terrein was betrekkelijk smal maar wel prachtig gelegen langs de vest. De bereikbaarheid was niet optimaal maar zou aanzienlijk verbeteren toen een gedeelte

Foto 1. De Ark, kerk op het terrein van Vrederust bij Halsteren.

Foto 2. De Petruskerk in Vlissingen.

van de Westwal werd verbreed ten behoeve van het doorgaand verkeer. Voordat de aankoop van de grond definitief was moest nog een onderzoek plaats vinden naar de draagkracht van de ondergrond. Men was voorzichtig vanwege het plan om te gaan bouwen op geroerde grond (van oude vestingwerken) en daar moet je berekenend mee omgaan. De uitkomst van het onderzoek was dat de kerkzaal en de bijgebouwen op een traditionele fundering konden worden gebouwd maar dat de toren een houten paalfundering moest krijgen. Met deze kennis werd verder gewerkt en werd het terrein op 13 mei 1929 aangekocht. In 1930 werden nog eigendomsgrenzen aan de kant van de Westwal gecorrigeerd door middel van ruiling en grondaankoop en werden enkele waterpartijen gedempt.

De financiering

Tijdens de oriënterende bezoeken van de Kleine Commissie aan diverse kerken werd uiteraard ook stil gestaan bij de bouwkosten. In Vlissingen liet men zich informeren over de gereformeerde Petruskerk die aan de Paul Krugerstraat in 1928 werd gebouwd en die als "kruiskerk" was ontworpen met daaraan vastgebouwd de kosterwoning en nog enige vergaderruimten (foto 2).

De bouwkosten aldaar kwamen op 90.000 gulden, waarvan 75.000 gulden voor de kerkzaal.

Men besloot om voorlopig 75.000 gulden als raming aan te houden voor de nieuwe kerk in Goes. Het financieel overzicht zag er als volgt uit: in kas 5.000 gulden, giften 10.000 gulden, geldlening 40.000 gulden,

verkoop oude kerk 9.000 gulden, totaal 64.000, gulden. Het tekort zou volgens deze opzet 11.000 gulden gaan bedragen. Voor de geldlening van de 40.000 gulden werd gedacht aan het aangaan van een obligatielening op basis van annuïteiten met een looptijd van 50 jaar en een rentepercentage van 5 %. Voor de giften werd een dringend beroep gedaan op de gemeentelieden om per ingang van 1 januari 1929 naast hun jaarlijkse bijdrage nog een extra bijdrage voor de nieuwe kerk te geven. De bijdragen kon men zelf bepalen aan de hand van een in een brochure opgenomen staatje. De Bouwcommissie was van mening dat de financiering niet al te grote problemen zou gaan opleveren, men sprak in termen van: "dat moet opgebracht kunnen worden" en daarmee bedoelde de Bouwcommissie dat in hun ogen de leden van de gereformeerde kerk financieel voldoende draagkrachtig waren om een nieuw kerkgebouw te stichten. De plannen werden in het vroege voorjaar van 1929 verder uitgewerkt. Er werden volgens afspraak twee ontwerpen gemaakt die "plan A" en "plan B" werden genoemd. Plan A was een "kruiskerk" ontworpen door Frans Rothuizen en plan B een "zaalkerk" waarvoor Arend Rothuizen het ontwerp had gemaakt, het zou na zijn studie zijn eerste grote opdracht worden. De voorlopige begroting van 8 maart 1929 voor beide plannen zag er als volgt uit: Plan A met 850 zitplaatsen werd geraamd op 85.000 gulden en plan B met 800 zitplaatsen op 89.650 gulden, waarvan 69.000 gulden voor de aanneemsom en 20.650 gulden voor bijkomende kosten zoals glas, meubilair, cv, toezicht

en onvoorzien. Een voorzichtige eerdere raming exclusief grondaankoop was van 91.000 gulden uitgegaan. In het archief werd nog een brief van 2 februari 1929 aangetroffen van de kerkenraad gericht aan de Bouwcommissie waarin de kerkenraad zijn verontrusting uitspreekt over de financiering. Zij stellen voor om een obligatielening te nemen van 70.000 gulden tegen 4,5% en met een looptijd van 50 jaar. Niet duidelijk is wat er uiteindelijk met het voorstel is gedaan maar blijkbaar waren er geen echte problemen want de Bouwcommissie ging verder op de ingeslagen weg door te kiezen voor plan B hoewel dit iets duurder was en minder zitplaatsen had. In een interview met de Provinciale Zeeuwse Courant op 5 april 1969 merkt Arend Rothuizen op dat zijn vader zeer genereus was om bij de Bouwcommissie te pleiten voor plan B. Hij vond met name de architectuur en de situering beter vergeleken met het plan dat hij zelf had ingediend. Voor wat de kerk uiteindelijk heeft gekost geeft de polis van 17 juli 1930 voor de brandverzekering enig inzicht: er is sprake van een verzekerde som van 140.400 gulden, die als volgt is gespecificeerd: de kerk 93.900 gulden, de pastorie 15.000 gulden, de kosterwoning 6.000 gulden en de inventaris met orgel en banken 25.500 gulden. De grond had 12.133 gulden gekost, zodat de totale kosten op 152.533 gulden uitkwam. Omgerekend naar het prijspeil van eind 2014 zou dit een bedrag geweest zijn van 1.175.000 euro of 2.590.000 gulden. Het lijkt aannemelijk dat de bouwkosten nog hoger waren, omdat de verzekerde som meestal lager uitvalt, doordat bijvoorbeeld funderingen niet worden meegerekend. De polis van de brandverzekering geeft in ieder geval een goed inzicht van de kosten en vormen een redelijke indicatie.

Bronnen:

Gemeentearchief Goes:
Inventaris van de Gereformeerde kerken (1836-1967). Archief van de Brede Kerkeraad 1913-1967. Mappen 86, 91, 187, 306, 307, 310 t/m 315, 320, 321, 323, 325, 326.
Archief van Het Nieuwe Instituut te Rotterdam: Gispens catalogus nr. 25 met prijslijst, 1 januari 1930.
Tekening 1: archief van F.G.C. Rothuizen jr.
Foto's 1 en 2: fotoarchief van F.G.C. Rothuizen, jr.
Aantekeningen van F.G.C. Rothuizen sr.: archief van F.G.C. Rothuizen, jr.
H. v.d. Kloot Meijburg, Bouwkundig Weekblad, nr. 28 van 11 juli 1931.
De Zeeuw, krantenartikel van april 1923.
Provinciale Zeeuwse Courant van 5 april 1969.